

ВИКОНКОМ ЛИПОВОДОЛИНСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ

18 січня 1968 року рішенням шостої сесії Липоводолинської районної ради депутатів трудящих мене обрали головою виконкому райради. 18 січня був четвер. Рік високосний і почався у понеділок за григоріанським календарем. А по східному календарю рік мавпи кольору жовтого і починається з 30 січня. Стихія року - земля. Щось є символічного в цьому: жовтий колір - символ врожаю і земля - стихія року для колишнього голови колгоспу, начальника управління сільського господарства, що не найголовніше - і мавпа, також доречно, змушує задуматись вже на посаді голови райвиконкому. Розпочинався рік великих подій. Чемпіонат Європи з футболу, XIX літні олімпійські ігри у Мехіко, IX Всесвітній фестиваль молоді і студентів у Софії і багато-багато чого чекає на мене поточного року, побачити, відчути і зробити на новій посаді районного керівника.

М.Ф. Пось

Сесія проходила в новому районному будинку культури. Михайло Федорович Пось був звільнений і призначений завідуючим відділом соціального забезпечення райвиконкому на його прохання. Він був доброю, чесною, надійною і порядною людиною.

Я відчував себе не комфортно перед ним. Його практично звільнили в листопаді 1967 року на засіданні облвиконкому, коли ми звітували за проведену роботу в районі у галузі тваринництва. Пось закінчив партійну школу, раніше працював на партійній роботі в МТС, незначний час - головою колгоспу і в деталях, як знають спеціалісти, не знав галузі тваринництва. Звітуючи, на багато питань не зумів відповісти, хвилювався, помилявся у відповідях. Голова облвиконкому Науменко особливо, та і окремі члени виконкому були незадоволені його обізнаністю з питань ведення тваринництва в районі. Мені Пося було шкода, як старшого свого керівника, як людину. Він мене поважав, прислухався до моїх порад щодо питань сільського господарства. Потім звітувався, вірніше - доповнював я, так було заведено. Доповнення мої були в основному відповідями на запитання членів

облвиконкому. Члени виконкому і особисто голова облвиконкому, Андрій Михайлович Науменко, були задоволені моїми розрахунками і відповідями. Підводячи підсумки нашого звіту, голова облвиконкому сказав, що він задоволений обізнаністю стану справ у районі і розуміння перспективних планів і завдань начальником управління, на відміну від голови райвиконкому, що жаль.

З виступів членів облвиконкому і, зокрема, Іщенка Олександра Івановича, першого секретаря обкому партії, ставало зрозумілим, що можуть бути організаційні висновки. Правда, на засіданні прямо не було сказано про це. Завжди на засіданнях облвиконкому, коли слухалися звіти керівників районів, обстановка була напружена, часто, можна сказати, критична. І мета була виявити позитивне і негативне, цим самим допомогти ліквідувати недоліки тим, хто звітується, і звернути увагу решти керівників районів області.

Рішення і довідки про наслідки перевірки комісії, яка готувала питання на розгляд облвиконкому, надсилалися в райони. Коли ми поверталися в Липову Долину, Пось повів

О.І. Іщенко

розмову про свою роботу після звільнення з посади. Він сказав, що розуміє обстановку, що, звичайно, його звільнять після такого невдалого звіту. Розмова для мене була неприємною, тим більше у мене й гадки не було, що так може трапитися. На посаді начальника управління працював менше року, відносини з головою райвиконкому були добрими. Йшов час, усе немов нормалізувалося після того звіту, затихло, забулося у повсякденному вирі турбот. Так бувало не раз при звітах: добре настрахають, щоб старався виправити недоліки і краще працював.

В середині грудня мене викликали в обком партії, не повідомивши причину виклику. Запросили до кабінету першого секретаря обкому партії Олександра Івановича Іщенка. Після короткої формальної розмови він сказав, що є думка бюро обкому... Думка бюро обкому не підлягала в таких випадках обговоренню, тим більше при вкрай принциповому і вимогливому характері Іщенка. Посада голови райвиконкому погоджувалася в обкомі партії, а потім претендент направлявся для погодження в ЦК КПУ. Процедура неприємна. Думаєте, погодили,

обрали, затвердили і ти голова райвиконкому. На перший погляд, просто. А насправді не так все було просто.

Коли б за цими декількома словами не було поїздки, відряджень, пояснень, відповідей, підготовки, написання анкет і автобіографій, неспокійних безсонних ночей, вивчення й аналізу статистичної звітності по всьому і про все.

А скільки витрачено нервів. І не знаєш, що кому збреше, пробачте, не підбрав, напевно, свідомо іншого слова, про що тебе запитас, щоб ти відчув його зверхність. І коли все це пройдеш і витерпиш, навчишся і сам дечого. Пригодиться. Вмітимеш і сам показати своє я, всякого в житті буває, іноді вимагають обставини.

А ще ж перевіряли відповідні органи. Окрім того, що ти написав, чий ти син і хто в тебе дід і прадід, хто твоя дружина. Чи не був, чи не притягався, чим захоплюєшся, що виписуєш, що читаєш і відкіля отримуєш. Якщо про себе чогось не знав, підказували. Знали. А ви думали, що кадри підбирали так, як сьогодні. Ні, помиляєтесь. Кадри підбирати, а особливо перевіряти, вже вміли.

Апарат райвиконкому був сформований, люди були досвідчені. Секретарем виконкому, як говорили, начальником штабу, працював Михайло Микитович Авраменко. Людина з досвідом роботи, сумлінна. Коли був ще Синівський район, він працював секретарем виконкому Підставської сільської ради, потім секретарем виконкому Синівської районної ради. Після ліквідації району був на партійній роботі.

М.М. Авраменко.

Ми були добре знайомі, знали один одного по спільній роботі. Продовж двох років Авраменко працював моїм заступником у колгоспі села Підставки й очолював партійну організацію. Потім працював до кінця 1964 року експедитором в колгоспі. Був період, коли секретарем первинної партійної організації не дозволялося працювати більше двох років, згідно з партійними вимогами. А секретарі ЦК працювали до немірної старості, і таке було.

Михайло Микитович пройшов війну з перших і до останніх днів, мав багато нагород. Тому в його особі була надійна підтримка в питанні керівництва штабом, на нього можна завжди було надіятися, що все буде гаразд.

На посаду начальника управління я рекомендував Яценка. З Яценком навчався в інституті на одному курсі, тільки в різних групах. Він навчався у групі з дівчатами, за станом здоров'я був звільний від військової кафедри. Разом по направленню приїхали на Сумщину. Він потрапив на роботу в Роменський район агрономом у радгосп, а потім перевели у Суми, агрономом у обласний трест радгоспів. Квартири в Сумах не було, дружина його родом була з Роменського району. Запропонував йому перейти на роботу в район.

Михайло Остапович Яценко

Марія Іванівна Яценко

Працювати начальником управління він погодився. Отримав квартиру. Дружина Марія Іванівна працювала у райспоживспілці, завідувала відділом з продажу книг. Книги на той час були у пошані, попит на них був, як сьогодні на мобільні телефони, тільки різниця в тому, що сьогодні можна придбати мобільку де завгодно і яку завгодно. А книги тоді були великим дефіцитом. І купити хорошу книгу була проблема. Книги тоді читали. Сьогодні проблема продати книгу. На сумському ринку унікальні, рідкісні книги продають за гроші. Все міняється і дивно те, що так швидко до всього звикаєш.

Марія Іванівна запрошувала мене до магазину, коли привозили нові книги. Я ходив, і вже там давав собі волю, вибирав, що бажав. Бажав багато, а брав набагато менше. Не було грошей, на книги можна було виділити із сімейного бюджету мало.

З Яценками дружили сім'ями, проводили разом дозвілля, виїздили на природу. З Михайлом, правда, рідко, до роботи умудрялися половити на вудочки рибу. Хороші були сусіди і друзі. Яценко, працюючи начальником управління, захистив дисертацію, став кандидатом економічних наук і виїхав на роботу в Білу Церкву, викладачем на кафедрі економіки в інститут, який ми закінчили.

Він пройшов по конкурсу і вимушені були його відпустити, не дивлячись на те, що бажання відпускати у мене не було. Михайло за це сердився на мене. В житті їм не поталанило, помер син Олександр. Марія Іванівна дуже переживала. Смуток з її обличчя не сходив. Весь час переживав і Михайло. Напевно, це і було однією з причин, що вони так рано пішли з життя. Світла їм пам'ять. Їхня дочка Лариса навчалася разом із моїм сином Сергієм, закінчила школу у Липовій Долині.

Робота голови райвиконкому відрізнялася від роботи начальника управління сільського господарства тим, що начальник управління відповідав за колгоспи і ті організації, які обслуговували колгоспи. А голова райвиконкому ніс відповідальність за всі галузі народного господарства, культуру, освіту, охорону здоров'я, спорт і все інше, в тому числі і сільське господарство. Це був виконавчий орган влади.

Щоб виконувати, потрібно було знати, що, як і коли. Мати відповідну підготовку, навички, досвід, освіту, силу волі, тобто мати все, щоб зміг організувати виконання. А за невиконання планів, завдань, доручень ніс відповідальність партійну, особисто перед бюро райкому партії, облвиконкомом і бюро обкому партії. За роботою голови райвиконкому слідкував народ і «Бог» в особі вищестоящих рад і бюро райкому, і обкому.

Дивилися на ікону Божу? Бачили, як пильно вона на вас дивиться? Куди не йдете, а вона за вами спостерігає. От так спостерігали за головою райвиконкому і за рештою керівників. Все було продумано. Робота була складна, відповідальна.

Десь у роки війни у Липовій Долині через річку Хорол був побудований дерев'яний міст. Навантаження транспорту і техніки він не витримував. Потрібно було будувати міст. Всі розуміли, що потрібно. Та коли розпочинали робити розрахунки, що і скільки чого потрібно - замовляли. Замовляли до наступної аварії на мосту, коли хтось або щось провалювалося.

В район приїхав голова облвиконкому Андрій Михайлович Науменко. Я зустрів його на кордоні з Роменським районом. Їхали, розмовляли про стан справ у районі, і я попросив зупинитися перед

мостом. Намалював словами можливу картину і перспективу, що може трапитися на мосту.

Андрій Михайлович терпляче слухав, про це йому й раніше говорили керівники району.

- Ти менше мене страхай, що ти пропонуєш? - сказав він.

- Побудувати міст, - відповів я.

- А ти знаєш, скільки таких мостів в області?

- Не знаю, напевно, багато.

-То ж то й воно, що багато і всі хочуть, щоб їм хтось побудував.

Розмова йшла біля мосту і продовжувалася в робочому кабінеті. Після довгих розмов, розрахунків Науменко погодився, що потрібно Липовій Долині допомогти.

А.М.Науменко

Порадив негайно написати листа в облвиконком, обґрунтувати прохання. Все було зроблено за декілька днів. Лист був направлений за двома підписами-першого секретаря райкому партії Буланого і голови райвиконкому Климова. Будівництво мосту було включене в план, виготовлена технічна документація.

Науменко допоміг мені зустрітися з головою виконкому Полтавської обласної ради - заступником голови Президії Верховної Ради УРСР - Степаном Карповичем Бойком з питання будівництва моста.

Не так це просто було в ті часи здійснювати будівництво таких об'єктів, як уявляють окремі.

Велика робота велася в районі по благоустрою сіл. На прикладі райцентру - Липової Долини потрібно було це показувати. Звичайно, голови виконкому селищної ради були у нелегкому становищі. Те, що був великий обсяг роботи, це - одне. Але щоденно було зауваження чи то пропозиції, а то і вимоги районного керівництва зробити, прибрати, налагодити і багато чого потрібно було робити.

Приміщення виконкому стояло на розі, як тільки повернути з алеї на центральну вулицю. Минуту селищну раду було практично не можливо. І коли йшов на роботу, різні виникали ідеї. Заходив до голови. За таких умов йому потрібно було бути на роботі рано. Голова селищної ради отримував завдання, що необхідно зробити сьогодні, а то й на перспективу від голови райвиконкому.

Головою виконкому селищної ради працював Рідняк Павло Малофейович. Раніше працював у міліції і не готовий був нести те навантаження, яке лягало на плечі селищного голови в той час, при всіх його стараннях і бажанні працювати.

Не легко було вирішувати, щоб Полтавський трест «Мостобуд» будував у нас в Липовій Долині міст. Нагадую, Полтавський трест. Доводилося накривати «поляну». Були на ній Бойко і Науменко. Це було моє, напевно, перше випробування організації неофіційної зустрічі на такому рівні. Багато повчального отримав. Пригодилося в подальшій роботі.

Новий міст через р. Хорол.

Але тут вже була відчутна допомога Володимира Юхимовича Семичастного, першого заступника Голови Ради Міністрів України. Сьогодні красень міст прикрашає селище. Коли був старий міст, сполучення через річку Хорол для пішоходів було по греблі - насипу, яку називали алея.

Дійсно, невелика гребля була обсаджена івою і тополями з обох сторін, створювала затишок і була немов зеленим тунельним продовженням вузьенькому дерев'яному пішохідному містку.

Алея. Пішохідний місток.

У 1969 році селищну раду очолив Тихонський Василь Васильович. Народився він у селі Підставки. Закінчив школу. Після служби в армії працював старшим інспектором Синівського райфінвідділу, секретарем парткому. Нагороджений медаллю «За трудову доблесть». Я знав його особисто, знав його рідних. Хороша, працююча сім'я. Був задоволений його роботою.

Але в 1973 році, коли я працював у райкомі партії, виникла потреба направити Тихонського, як перевіреного бійця безпосередньо на передовій, головою колоспсу в одне з найбільших і складних господарств району села Подільки. Працював він там результативно. Трапилося непередбачене: Тихонський потрапив у автоаварію і за станом здоров'я вимушений був залишити посаду. Пройшов тривале лікування. Вдруге у 1981 році його обраний головою селищної ради, де працював до виходу на пенсію у 1989 році.

Після головування Тихонського головою виконкому рекомендували директора восьмирічної школи Дудкова Олексія Васильовича. Дудков був активним депутатом селищної ради, багато вносив пропозицій на сесії ради, на виконкомі, критикував майстерно недоліки голови. Звичайно, вони були. Очолювати невеличку школу і бачити недоліки в селищі, це було одне, а очолювати селищну раду, велике селище районного центру - це зовсім інше.

В.В. Тихонський

В.І. Гольченко

Говорити голові селища доводилося мало, говорити тут було кому, встигай тільки слухати. Довелося через декілька місяців, у тому ж 1973 році задовольнити його прохання про звільнення. Не міг він тримати плуга, щоб йшов рівно в борозні й орав глибоко, якісно. Переконався він на ділі, як писав поет С. Руданський, одне діло говорити, інше - плуга перти. Рекомендували головою виконкому Івана Володимировича Гольченка. Гольченко працював директором районної кіномережі, яка була на непоганому рахунку в області. Я часто бував на базі райкіномережі, знав особисто Гольченка добре, як керівника. Рекомендувати його на цю посаду практично була моя ініціатива. Він довго вагався. Довелося переконувати, обіцяти допомогу. Гольченко був людиною доброї душі, відповідальним за свої вчинки і не міг мені відмовити в проханні і пропозиції. Іван Володимирович працював старанно. Він якраз належав до тієї категорії керівників, які говорили мало, можливо, не красномовно на відміну від інших, але працювали старанно, предметно, наполегливо і результативно.

Після Гольченка обіймав посаду голови виконкому Москаленко Борис Степанович, який працював до того директором середньої школи. Як директора школи його знав, був задоволений його роботою. Проте мені не довелося з ним довго працювати, тому що мене направили на роботу до Ромен.

Не можу обійти стороною, як говорять, таку особистість, як Чайковський Іван Никифорович. Він був першим головою виконкому селищної ради з 1961 по 1965 рік.

Я знав його як принципового, сумлінного керівника, порядну людину. Коли Липова Долина відносилася до Роменського району і район було ліквідовано, в селищі, як у колишньому районному центрі, він залишився за рангом найвищим керівником, зумів тримати в належному стані колишній районний центр. Коли Липова Долина стала селищем міського типу, завідуючий райшляхвідділом Андрій Сидорович Стецик називав Чайковського «мерином» міста. Причому Стецик був переконаний, що «мерин» і «мер», це одне і те саме. Про Стецика можна написати роман гумору, про його гумористичну дотепність. Малограмотний, старий комуніст, в свій час працював заступником голови райвиконкому, головою райплану. Був період. А сьогодні хіба не те саме. Приходять грамотні, письменні, а справу розуміють, як ті колись грамоту. Так ті мали господарську жилку, були хліборобами, мали досвід.

На засіданні виконкому критикую, допикаю Стецика за те, що погано грейдуються дороги. Дороги в районі були всі ґрунтові. Він доповідає, де працюють грейдери, з ким говорив, як планують використовувати техніку, хто з керівників його не послухав. І говорить:

- Ви, товариші, члени виконкому, не повірите, що з окремими цими головами працювати просто неможливо. Коли б був розум, то можна з ними зійти з розуму. Всі взяли за боки, а він стоїть і не розуміє, чому всі сміються.

Робота голови райвиконкому багатостороння, якщо можна так сказати, виконавча.

Часто приходилося за дорученням обкому партії, чи то райкому, перевіряти скарги, що були написані до ЦК чи обкому партії. Робота ця була неприємною. Потрібно багато тратити часу на перевірки, а робота, за яку відповідав, не робилася. В ЦК КПУ на ім'я першого секретаря Щербицького, поступила скарга за підписом Квашка, головного економіста колгоспу «Заповіт Ілліча», комуніста, члена бюро партійної організації, голови групи народного контролю колгоспу. Він скаржився на грубе ставлення голови колгоспу Косенка

М.Н.Буланій

з колгоспниками, що той допускає рукоприкладство, наводилися факти безгосподарності. Скаргу було доручено перевірити мені, і Буланий Микола Наумович - перший секретар райкому партії попросив вивчити детально причини, які породжують скарги з колгоспу, і розглянути на партійних зборах наслідки перевірки перед тим, як давати відповідь.

В контору колгоспу я приїхав у другій половині дня. Потрібно було переговорити попередньо з головою колгоспу, секретарем партійної організації та головою сільської Ради. Звичайно, зустрітися з Квашком. На Косенка останнім часом надходило багато скарг, але вони були анонімними і при перевірці не підтверджувалися. Це була скарга особлива, за підписом комуніста, була на контролі в ЦК. Подібних скарг в районі не було. І тут потрібно вже було докопатися до істини.

Село Московське. Новобудови.

Господарство мало добрі виробничі показники, кращий колгосп району, особливо це було помітно з приходом Косенка. Велика увага приділялася благоустрою села Московського. Була висока оплата праці колгоспників.

Я зайшов до кабінету голови сільської ради Михайла Ілліча Хекала. Голова мав великий життєвий досвід, досвід партійної і господарської роботи. Учасник війни, мав багато нагород, часто хворів і, звичайно, працювати з такою енергією, як працювали молоді керівники колгоспу, не міг. Освіта була середня, і йому рівнятися з Косенком, котрий закінчив інститут народного господарства, Вищу партійну школу, звичайно, було важко. Та й стан здоров'я був незадовільний. Про його роботу Косенко відгукувався негативно. Я про це знав. Колгосп мав добрі виробничі показники, відповідно були одні із кращих в районі і показники сільської ради. Тому і мирилися. Хекало тримався подалі від Косенка, а той не покладав особливої надії на голову сільської Ради. Я радив Косенку більше співпрацювати з Хекалом, використати його досвід. Але Косенко мені відповідав:

- Що з ним співпрацювати, він на ходу спить.

Хекало чекав на мене в робочому кабінеті, він знав, що приїду, і знав, що, відвідуючи той чи інший колгосп, я заходив спершу до голови сільської ради, а потім вже з головою виконкому сільської ради до інших керівників. Привіталися. Пішла розмова про наслідки роботи ради за рік, було 28 грудня. Порядок в робочому кабінеті голови мені не подобався. Я зробив ряд зауважень і побажань. Контора була нова, двоповерхова, з просторими робочими кабінетами. Кабінети сільської ради розміщалися на першому поверсі. Розмовляючи про мету приїзду, про скаргу, складалося враження, що Хекало знає, де криються причини написання скарг на Косенка. Косенко працював цілодобово. Не давав спокою нікому. Після досвідченого хлібороба, яким був Дериземля, стиль роботи Косенка багатьом не подобався. Особливо це не подобалося Квашку, котрий при Дериземлі був основною фігурою в колгоспі, всі його слухали, в тому числі й голова колгоспу. Головний економіст доповідав завжди на зборах колгоспників і давав відповіді на всі питання. Дериземля на зборах говорив мало. Колгоспники Квашка не дуже поважали. Ходили різні розмови, про його підозрілі сторінки біографії під час війни.

При Косенку обстановка помінялася. Косенко, економіст з вищою освітою, почав робити зауваження Квашку, давав йому доручення готувати матеріали, сам вникав в економічні питання. Всі знали і бачили, що Квашку це не подобається. Коли Косенко працював у райкомі партії, він на партійних зборах апарату райкому виступав з критикою стилю роботи першого секретаря райкому партії, не підтримував його, як секретар партійної організації, і Буланій був задоволений, що Косенко пішов у колгосп. За характером він був з тих людей і працівників, котрі ніколи не могли згладити гострий кут, а навпаки, його загострювали. Перевіряючи скарги, завжди намагався зібрати велику кількість пояснень. З малого порушення міг зробити велике, і робив. Більшість керівників його не поважали. І коли його обрали головою колгоспу, були задоволені, мовляв, нехай спробує. І Косенко пробував. Кожен випадок порушення дисципліни розглядався на правлінні колгоспу, зборах колективу, виконкомі. До відповідальності притягалися всі без винятку. На кожен проступок реагував, примушував дотримуватися всіх розпорядку дня. Це багатьом не подобалося, особливо керівникам. Складалося враження, що дисципліна в господарстві висока. Але це здавалося. Підтримки він не мав у своїх помічників, не було її і серед членів сільвиконкому і правління колгоспу. Не було її і серед членів бюро партійної організації. Косенко цього не

помічав, вірніше не хотів помічати, не хотів вірити. Успіхи господарства, а вони були помітні кожному, прикривали недоліки його надмірного поводження.

І.М. Косенко

У розмові він скаржився, що всі рвачі, тільки й думають про свою вигоду. Частка-правди в цьому була, та тільки не вся. Господарства, які склалися з багатьох сіл-хуторів, мали своє, притаманне їм ставлення до колгоспного. Навколо споруд все росло, дозрівало, збиралося і за селянським, заощадливим звичаєм попадало то корові до ясел, то свині в корито, то курці. Косенко з цим боровся, була посилена охорона, вимагав від голови сільської ради застосувати закони до тих, хто крав колгоспне, спільне. Село, а особливо невеликі хутори, де всі майже рідня, жили за своїми неписаними законами, всі потроху крали і всі мовчали.

Успіхи господарства радували колгоспників, мешканців села, а поведінка голови - ні. Косенко схвально говорив тільки про Давиденка, секретаря партійної організації. Тільки на нього можна покласти, говорив він. Дійсно, Давиденко пройшов тернистий і не легкий шлях від тракториста до секретаря великої партійної організації господарства, закінчив сільськогосподарський технікум, навчався заочно у Вищій партійній школі. Його я привозив і рекомендував партійним зборам колгоспу на секретаря. До того Давиденко працював керуючим центральним відділком у радгоспі імені Калініна. Давиденко підтримував Косенка у всіх питаннях. Коли перевіряли скарги, які надходили все частіше на Косенка, Давиденко на словах стояв за нього горою. А в душі, там, у глибині, на дні ставлення до голови було зовсім інше. При зустрічах часто бував у колгоспі, Давиденко говорив мало, більше слухав. А коли говорив, то зі знанням справи, завжди намагався поділитися планами на майбутнє. Його було цікаво слухати. Обов'язково наводив приклади досягнутого господарством, говорив так, що складалося враження, що в досягнутому заслуга тільки одного голови. Одного разу я запитав Давиденка:

- Чого ти вихваляєш Косенка, я його знаю більше часу і не гірше тебе. Ти знаєш, коли хвалять? У двох випадках: коли дійсно кінь хороший, або коли його потрібно збутися, продати. Що в твоїх вихваляннях, перше чи друге?

Давиденко знімаючі, на обличчі з'явилися прикмети того, коли людина розуміє, що ти вгадав її думку.

Це пригадалося мені, коли я їхав до Московського. Почав пригадувати інші зустрічі з Давиденком. Чомусь пригадалася розмова, коли ми їхали на Московське, на партійні збори, де його будуть обирати секретарем партійної організації.

Тоді я його запитав:

- Як би ти подивився, коли б тебе рекомендували головою колгоспу? Він промовчав. Це його мовчання мені запам'яталося. Після зборів, коли його обрали секретарем, пізно ввечері ми поверталися на Калінінське, де мешкав Давиденко. Він повів розмову про свій трудовий шлях, досвід роботи і говорив, що йому було б набагато легше працювати головою колгоспу, ніж очолювати партійну організацію. Доповідаючи Буланому про збори в Московському, я сказав, що помітне бажання у Давиденка стати головою колгоспу. Той відповів, що на перспективу, можливо, і буде, тільки в іншому господарстві. Все це пригадалося за лічені секунди, поки Хекало прикривав двері кабінету і вмощувався за робочим столом у кріслі. Я був чомусь переконаний, що викладене в скарзі - правда.

Не хотілося в це вірити. Відверто кажучи, я був задоволений показниками колгоспу, благоустроєм села, принциповістю його голови. Сам Квашко своєю поведінкою надмірності мені не подобався. Економіст він був непоганий. Правда, став ним, коли колгосп був міцним, так що його заслуги в тому було мало.

Я поклав на стіл перед собою скаргу і сказав:

- Михайле Іллічу, хотів би, щоб ви дали характеристику, якщо можна так сказати, ставлення Косенка до колгоспників, до спеціалістів, керівників середньої ланки, які він має недоліки, який його авторитет в селі.

Хекало довго мовчав, протирав окуляри, перекладав на столі папери. Мені надокучило на це дивитися і чекати.

-Порядок на столі наведете пізніше, я чекаю відповіді.

-Трохи є, - промовив Хекало.

- Що трохи є?- не розуміючи, про що йде мова, -запитав я.

- Є і грубість, і рукоприкладство, і нетактовне ставлення до мене, як голови виконкому, до керівників...

- І рукоприкладство? - запитав.

-Так, і рукоприкладство. Я не бачив особисто, був у коридорі, коли вибіг із кабінету Косенка. Засуха кричав, що його побив Косенко, про це говорить все село, - сказав Хекало.

- А хто такий Засуха?

- Це кращий наш колгоспник, механізатор, шанована людина в селі, не випиває, нікого не обідив...

Я попросив Хекало запросити у сільську раду Засуху.

- А його запросили. Мені телефонували з райкому партії, щоб запросили його, поки ви приїдете. Я послав за ним посильного.

Не встиг я продовжити розмову, як у двері постукали.

- Заходьте, - промовив Хекало.

До кабінету зайшов немолодий, в білому кожусі, в шкіряних чоботях чоловік.

Мене вразила поведінка голови сільської ради, який не попросив дозволу в мене, перервав розмову, немов старався уникнути предметної відвертої відповіді.

- Це Засуха, - сказав Хекало.

Чоловік стояв біля дверей.

- Проходьте, сідайте,- показав я на стілець, що стояв біля приставного стола.

Чоловік сів навпроти мене. Відчувалося, що він тільки й того, що чекає, щоб йому швидше задали запитання.

- Ви мене знаєте? - запитав я.

- Знаю. Ви Климов, голова райвиконкому. Ви ж були у нас на зборах, коли обирали Косенка, і недавно були на нашій бригаді. Це було сказано так, щоб я відчув свою вину, що Косенко у них головою колгоспу.

-Я до вас приходив у райвиконком виписати цегли.

-А що, голова сільської Ради не випишує ?

- Виписав, так що та тисяча.

-А голова колгоспу чого не виписав? - продовжував я задавати запитання, щоб викликати Засуху на відверту розмову.

- Косенко сказав, що поки він голова колгоспу, нічого не випише з будівельних матеріалів, поки не розвалиться хата.

-Чому ж голова на вас поклав такий гнів?

- Багато розказувати. Я вже не одному говорив, та толку з того. Говорильня. А віз стоїть на місці.

- Добре. Що ви там говорили і кому, я не чув. Тому попрошу вас дайте мені відповіді на те, що я вас запитаю. Справа в тому, що Яків Антонович написав скаргу, що вас у робочому кабінеті побив Косенко.

- Я знаю, що написав Квашко скаргу, - відповів Засуха. Він мені говорив, що написав про той випадок.

- А тепер ви мені до дрібниць розкажіть, що у вас відбулося з Косенком, коли, чому, як, хто бачив?

- А що розказувати, ми обидва винуваті. Він мене вдарив, а я його. Правда, Давиденко розтягнув нас, а то було б діло.

- Чому і за що вас вдарив голова?

- Син мій закінчив десять класів. В колгосп не хотів йти працювати механізатором. Бажав вступити навчатися до інституту. А Косенко сказав, щоб він йшов у колгосп і працював трактористом.

- Ваш син тракторист ?

- Так. Він отримав посвідчення тракториста в школі, ще минулого літа, коли навчався у дев'ятому класі і працював у колгоспі на тракторі Т-20.

- Хороший хлопець, - втрутився у розмову Хекало.

- А ви що, не хотіли, щоб син працював у колгоспі?

- Я говорив, так він сказав, що буде поступати. А коли не поступить, тоді піде в колгосп. Та його й голова запрошував, говорив, що пошлють навчатися, як колгоспного стипендіата. Так він ні в яку, відмовився навідріз. Потім Косенко запросив мене і став залякувати, що коли син не піде в колгосп, то я буду довго про це пам'ятати. Я йому сказав, що не дуже лякайте, таких, як ви, пережив не одного, переживу і вас. Косенко вибіг із -за столу і вдарив мене в груди. Я вдарив його. Нас розборонив Давиденко, котрий був присутній при розмові, все чув і бачив. Він також говорив мені, щоб син йшов у колгосп працювати трактористом.

- А чому ви особисто не написали скаргу на Косенка про цей випадок? - запитав я.

- Я ні на кого і нічого не писав і писати не буду. Про це знає все село, - сказав Засуха, надіваючи шапку.

- А ви говорили тим товаришам, що перевіряли скарги раніше, про цей випадок, що Косенко вас ударив? - намагався я продовжити розмову.

- Говорив і не раз. Розповідав так, як і вам.

Я попросив Засуху, щоб він про все написав так, як розповідав мені. Дав йому аркуш паперу. Засуха зняв кожуха, сів за великим столом і почав писати. Допомігав йому Хекало. По закінченні, я прочитав написане і попросив поставити дату і підписати. Подякував, побажав усього найкращого і подав руку на прощання. В цей час до кабінету зайшли Косенко і Давиденко. Привіталися. Настрій у Косенка був піднесений. Він запропонував перейти до його кабінету. Добре,

ми перейдемо, а зараз послухай, що написав Засуха. Я прочитав пояснювальну записку.

- Нехай пише. Мало, що можна написати. Цього ніхто не підтвердить. Володимир Ілліч був присутній у кабінеті і бачив, що я його тільки взяв за руку і хотів вивести з кабінету. Я його не бив, нехай пише, їх тут таких рвачів багато, - дещо збуджено говорив Косенко.

Я попросив Косенка і Давиденка, щоб вони зайнялися справами і що зустрінемося за годину у кабінеті голови колгоспу, а цим часом мені потрібно поговорити з окремими товаришами.

Ми залишилися в кабінеті і я запитав Хекала:

- Засуха написав правду?

- Правду. Ми стояли у приймальні, все було добре чути.

- Хто ми?

- Це було після правління, я не пам'ятаю, хто ще був, але Квашко і Федчун були. Все було добре чути. Ми чекали...

- Чекали, чим закінчиться, цікаво було? - запитав я.

Хекало мовчав.

- А яка ваша думка, як комуніста, про цей випадок, якщо це можна назвати випадком?

- Думаю, потрібно поправити.

- Як поправити і кого?

- Обговорити на партійних зборах, чи на бюро. Тому, що окремі комуністи висловлюють своє незадоволення Косенком. Ходять чутки, що він побив хлопця з Воропаїв на кукурудзі, коли той збирав початки за комбайном. І взагалі, моя думка, що потрібно щось робити, обстановка нездорова.

З розмови було помітно, що Хекало багато не договориює. Намагається стояти в стороні. Після розмови з Хекалом я зайшов до кабінету Квашка. В кабінеті окрім господаря, було декілька чоловік, котрі зразу вийшли і ми залишилися самі.

- Прибув до вас для перевірки скарги, яку ви написали, - привітавшись, сказав я.

- Я писав на ім'я товариша Щербицького, думав, що приїдуть її перевіряти з Києва, тому, що з райкому і обкому перевіряли. Взагалі такі випадки потрібно обговорювати на партійних зборах. За таке потрібно виключати з партії і судити.

Він говорив голосно, нервував, дивився на аркуш, що тримав у руках. Там написано не все, комуністи доповнять. Розкажуть і про прося, що пропало у Хоменках, погноїли сто тонн прося. Розкажуть і за індіків, які бере районне начальство із ферми без виписки. Все це за-

писано, про все це знають. Полетить і дехто з районних керівників. Було помітно, що він про це говорить, показуючи, що знає багато того, про що не написано у скарзі.

- Я наполягаю, щоб скаргу винесли на розгляд партійних зборів. Я не писав анонімки, я підписався, як комуніст, як член бюро і голова групи народного контролю колгоспу. Тоді побачимо, кого виключать і кого посадять. А то Косенко тільки і вихваляється, що посадить, що вижене.

Розмова не складалася. Квашко був підготовлений до наступальної розмови. Апелював розрахунками, наводив приклади. Говорив, що зросла собівартість продукції, що в цьому році надоїли на корову менше молока, ніж у минулому, що з колгоспу виїхало сорок сімей через грубе ставлення до людей голови колгоспу. В розмові Квашко взяв ініціативу і намагався викласти все, що ним було зібрано на Косенка майже за три роки. Кому, коли і що виписано, що незаконно купили в колгосп і таке інше.

Я писав, щоб мені дали відповідь, чи може в наш час, комуніст, голова колгоспу, бити людей.

- Ви були присутні, коли Косенко бив Засуху? Бачили, як це було? - запитав я Квашка.

- Ні, не бачив. Засуха попросив мене, щоб я написав.

- Він дав мені письмове пояснення, що не просив вас писати.

На певний час Квашко замовк. По його настрою, по манері розмови було видно, що потрібно скаргу виносити на обговорення партійних зборів. І якщо її не обговорити на зборах, буде породжена ще не одна. Все, що ви написали, буде детально перевірене, це я вам обіцяю, і наслідки обов'язково, не гаючи часу, обговоримо на партійних зборах. Подякував за відверту розмову, попрощався і вийшов з кабінету. В приймальні Косенка нікого не було, і я зайшов до кабінету голови колгоспу. Він сидів за робочим столом і розмовляв по телефону. За приставним столом сидів Давиденко. Кабінет голови був просторий, завеликий, умебльований. Тут проводили засідання правління, невеликі наради, збори. Попросив Давиденка написати пояснення на бюро райкому партії про випадок, що трапився в його присутності з Засухою і Косенком. Давиденко мовчки взяв на столі голови декілька аркушів паперу, поклав перед собою. Довго перекладав аркуші немов рахував, розглядав ручку і нарешті почав писати. Писав неохоче. По закінченні подав мені. В поясненні було написано, що голова колгоспу до колгоспників ставиться принципово, по-батьківськи, що Засуху не бив, а взяв за руку і хотів виштовхати з кабінету. Подібне пояснення написав і

Косенко. Попросив Косенка, щоб завтра бухгалтерія зробила виписку з документів, кому з не членів колгоспу, що і коли виписано за останні два роки. Домовилися, що я приїду завтра раніше, щоб зустрітися з тими колгоспниками, прізвища яких були названі у скарзі. Ми попросилися, і я поїхав на Липову Долину. Падав сніг, дорогу замітало. Настрій був поганий. Я відчував незадоволення від проведеної роботи за день. Мало приємного в подібних перевірках. Копатися, докопуватися до істини, до правди. Але потрібно було докопуватися.

Непокоїло мене те, що на посаду голови колгоспу в Московське Косенка рекомендував я. Працюючи в райкомі партії, він був принциповим, вимогливим. Влада голови колгоспу на селі була велика. Я знав, що безмежна влада часто виходить за рамки. Не хотілося вірити, що Косенко зарвався так швидко. Що не зумів налагодити принципів, розумні стосунки з колгоспниками, спеціалістами, керівниками господарства, головою сільської ради, багатьма іншими.

Сьогоднішні розмови з Хекалом, Засухою, Квашком переконували, що все підтвердиться, що Квашко написав правду. Сумнів виникав, коли думав, чому скаргу написав Квашко. Його не всі поважали, сумнівне минуле, його всім помітна зверхність, втрачена колишня значимість на фоні Косенка. Зміст скарги і особа її автора не давали принципово визначитися. А можливо, Квашко зводить рахунки?

І чим більше думав, аналізував поведінку Косенка, пригадував останні розмови з ним, з колгоспниками і спеціалістами, тим більше переконувався, що Квашко написав правду. Коли б скарга була написана кимось іншим, у мене не закрадалися б сумніви. Вірив і не вірив у щирість Давиденка. Коли я сказав Косенку, що після перевірки достовірності викладених фактів у скарзі будемо її обговорювати на партійних зборах, Косенко сказав:

- Це буде дуже правильно, комуністи дадуть оцінку цим горлохватам, рвачам. І чим більше я вникав у наслідки перевірки скарги, чим більше розмовляв з керівниками колгоспу, директором школи, колгоспниками, тим більше переконувався, що Косенко не розуміє стану справ в колективі, котрий його оточує. Зазнався. У розмовах з людьми я відчував, що вони тільки й чекають тієї хвилини, щоб вилити на нього ті помії, які назбиралися за весь період його головування. Доброго вже не бачили. Перевіряти саме цю скаргу мені заважало те, що я знав, що будь-якого голову колгоспу можна звинуватити, найти недоліки, у великому господарстві, це дуже просто. Сам працював головою колгоспу, був у цій шкурі. Колгосп - це величезний цех під відкритим небом, залежить від погоди, від людей. І варто декільком

нерадивим зговоритися, назбирати фактів - і вирішуй долю голови. Тим більше, що подібні випадки були і в нашому районі, про них я знав...

Складність у тому, що скарга була на контролі у ЦК. Написана і підписана комуністом, членом бюро партійної організації. Таке бувало нечасто. Перший секретар обкому особисто доручив райкому партії детально перевірити і про наслідки доповісти. Буланий - перший секретар райкому перевіряти не взявся, побоювся і доручили мені, мовляв, ти знаєш краще нас всіх колгоспне виробництво, знаєш добре людей, спеціалістів. Все це я знав, та знав і те, що коли після моєї перевірки, надійде скарга того ж Квашка на мене, що я необ'єктивно, поверхово провів перевірку, то я отримаю на повну котушку, яка може боляче розкрутитися.

Звичайно, переживав і Буланий, за підбір кадрів відповідав райком, тим більше, Косенко на посаду голови колгоспу направлений з посади інструктора райкому партії, де був секретарем партійної організації. А за це запитають, як, коли, чого і хто. Буланий знав, що кого - кого, а його запитають, як могли так підбирати кадри. Косенка добре знали в апараті обкому партії, знали його секретарі обкому, керівники багатьох обласних управлінь, в облвиконкомі. Всі вони бували в колгоспі, практично кращого господарства в районі не було, і всіх возили в «Заповіт Ілліча». Вранці наступного дня своїми враженнями від учорашньої перевірки поділився з Буланим. Домовилися, що наслідки перевірки обговоримо вже на партійних зборах після нового року. Десь біля десятої години ранку приїхав до контори колгоспу. Косенка і Давиденка в конторі не було. Секретарка сказала, що голова поїхав на Хоменки. Зайшов до кабінету головного бухгалтера Федчуна і поцікавився, чи підготовлені матеріали, які я просив вчора. Довідка була підготовлена лише за одинадцять місяців поточного року. Попросив, щоб до вечора зробили виписку за два роки. Коли мені подали список тих, кому лише за одинадцять місяців були виписані будівельні матеріали, продукти харчування, птиця і все решта, мене те здивувало і насторожило. Обурило те, що в основному це були прізвища мешканців Липової Долини, переважну більшість їх я знав. Окрім основної оплати, голова колгоспу мав право виписати колгоспникам, вчителям, медпрацівникам та іншим, хто працював у селі, продукти харчування, будматеріали та інше. Це практикувалося. Та в довідці були прізвища керівників різного рангу з райцентру, яким, явно за заниженими цінами, виписувалося все, що могло бути на складах господарства. Цемент, лісоматеріали, фарба, гвіздки, газові плити, зерно,

круп, м'ясо, мед, картопля, свині і безліч вимог на виписку індиків. Виробничих комплексів, де вирощували до ста тисяч голів індиків, було два в області. Були в списках прізвища надумані, яких і не було в районі. Список сягав за дві сотні прізвищ. Прізвищ селян було мало. Їм в основному були виписані круп. Список був не підписаний. Я примусив Федчуна, поставити штамп колгоспу, підписатися і зареєструвати у книзі вихідних документів. Федчун робив це повільно, нехотя. В різкій формі я зробив йому зауваження і сказав, що тут його пряма вина, як головного бухгалтера, що за такими заниженими цінами відкрили недозволену торгівлю. На кого спишете збитки. Це буде пахнути погано, якщо не більше, і вам першому прийдеться цей сморід понюхати. Він розумів, чим тепер це закінчиться. Доручив йому підготувати розрахунки витрат на оплату праці за останні три роки, собівартості продукції в рільництві і тваринництві та ряд інших матеріалів.

В приймальні голови попросив, коли з району будуть мені телефонувати, щоб повідомили, що буду через дві години, поїду на Хоменки. Село Хоменки відоме на Сумщині шанувальникам Сумського художнього музею, який був створений у 1920 році Никанором Онацьким. Онацький народився на хуторі Хоменки, в селянській сім'ї, закінчив Петербурзьку академію мистецтв, викладав малювання в навчальних закладах Лебедина. Відома людина. Коли я працював у колгоспі, їздив подивитися на батьківщину Онацького, це по сусідству з Мельниками, бригадою колишнього колгоспу «Великий Жовтень». В селі я бував. Все це пригадалося, коли виїхали з Моковського і по добре прочищеній від снігу дорозі направилися на Хоменки. А вчора тут дорога була непрочищена, сказав Пилип Йосипович Клець, шофер, який знав дороги до кожного хутора і хуторка. Багато змінилося голів райвиконкому. Тільки він був незмінним. Людина порядна, спокійної вдачі, зайвого не говорив. Знав, кому і що можна сказати, про що потрібно мовчати. На фронті возив великі чини, був комуністом. І дійсно дорога була хороша, не дивлячись на те, що вночі мело і падав сніг. Подумалось, що Косенко почистив дороги, щоб не було йому зауважень. Він знав, яка може бути розмова на цю тему. Проїхали близько кілометра. Було видно, що назустріч нам рухаються автомобілі.

- Московчани везуть жом з Гадяча, - сказав шофер, можливо, там хороша дорога, коли так рано повертаються.

Не надавши значення сказаному, розминулися з автомобілями. Коли автомобілі проїхали, я оглянувся і побачив, що вони повезли не жом, а зерно. Назустріч нам рухався автомобіль. Я попросив шофера,

щоб він дав сигнал шоферові зупинитися. Автомобіль зупинився. В районі, всі водії знали номери автомобілів районного начальства, та й перших керівників, тому що часто зустрічалися при виконанні різних робіт. Поки я вилазив з автомобіля, підбіг шофер, привітався. Він, як виявилось, мене знав давно, ще коли я працював у колгоспі, його дружина була з Мельників.

- Що перевозимо? - запитав.

- Просо з Хоменків на Московське у млин, - відповів шофер.

- А голова там?

- Голови там немає. Був зранку, коли розпочинали возити. Зараз там немає нікого, один бригадир.

Дорога була притрушена просом. На снігу було його добре видно з машини, і по дороговказу безгосподарності ми приїхали прямо до приміщення, де просо. Приміщення було невелике, покрите шифером, стояло відносно далеко від бригадної контори. Двері, розчинені, нікого не було. В купі, посеред приміщення, було до двадцяти тонн зіпсованого проса. Мені було зрозуміло і без пояснення, що просо засипали вологим, не очищеним після комбайнового збирання. Засипали на підстилку з толі, і воно спарилося, проросло від стін і підлоги сантиметрів на десять - п'ятнадцять суцільним, товстим зеленуватим килимом. Було видно, що його намагалися прибрати, місцями були вирвані клапті пророслої маси зерна. Вантажити на машини його механічними пристроями неможливо, залишалось тільки лопатами вручну.

Просо цінна не тільки кормова культура для птиці, свинопоголів'я, а й культура продовольча, круп'яна. В планах з продажу зерна державі окремою графою стояли круп'яні культури - це просо і гречка. Колгосп продавав зерна державі мало. Це було спеціалізоване господарство по вирощуванню птиці - індуків. Але згубити таку кількість проса було злочинно.

Лише цей випадок міг принести багато моральної і матеріальної відповідальності керівникам і, в першу чергу, бригадиру, агроному. Походив по приміщенню, попросив шофера посигналити, можливо, на сигнал автомобіля хтось відгукнеться, підійде. Ніхто не підходив.

Я набрав у мішок відро пророслого білого проса, поклав у машину. З бригадної хати вийшов чоловік у чорному кожусі і прямував до нас. Підійшов, привітався, відрекомендувався, що він бригадир бригади Хоменки. Я запитав його, хто на бригаді комірник. Комірника у нас на бригаді немає, тому що немає комори. А в це приміщення засипали просо восени, я його не приймав і не знаю, скільки його тут, відповів він. Приймав агроном колгоспу, а мені сказали, щоб я подивлявся на

замки. А як зберігається просо, не цікавився. Раз дивилися з Євдокією Іванівною, головним агрономом, нічого такого не помітили. Така безтурботність, спокійний тон розмови бригадира мене злив.

- А сьогодні помітили, що просо проросло, погнило,- запитав бригадира.

Той мовчав.

- А відповідати хто буде, замок, за котрим ви наглядали? Бригадир розумів, чим усе це тепер закінчиться, мовчав.

- Мало у вас від хлібороба, не дивлячись на те, що ви вже не молода людина, - допікав я його.

- А що я, єсть старші.

- Старші будуть відповідати. Але і менші не будуть у стороні. Зрозумійте, такого прощати не можна.

Зайшли до бригадної контори. І я пригадав, що в скарзі написано, що комуніст Сайко, може підтвердити, що Косенко б'є колгоспників. Сайка я знав. Він декілька разів був у райвиконкомі, випишував, як забудовник, через райплан будівельні матеріали. Примітним був на партійних зборах. Завжди критикував керівників, більшість говорив правду, але часто говорив для того, щоб зіпсувати їм настрій. Він не працював через інвалідність. Авторитету особливого не мав. Належав до категорії людей, про яких говорили, я не знаю як, але не так. Коли він приходив на прийом, ми з ним говорили про колгоспні справи, я відчував його непогане ставлення до мене. І я вирішив обов'язково з ним переговорити, тим більше знав його прямотинність.

Його будинок, як показав мені бригадир, від контори був недалеко. Дорога була непрочищеною, і я вирішив пройтися. У дворі було два будинки. Один старий, критий соломною, другий нещодавно збудований, цегляний, покритий шифером. В ньому ще не проживали. Назустріч вийшла немолода жінка, помітивши, що в двір зайшов незнайомий.

- Ви до нас? - запитала.

- До вас. Хочу поздоровити вас з Новим роком.

- Тоді заходьте. А хто ви будете?

- Я голова райвиконкому, Климов моє прізвище, можливо, чули.

- А чому ж не чула, це ж ви були головою колгоспу в Підставках і Мельниках. Чула, чула про вас, а от не бачила.

- Тепер бачите. Господар дома? - запитав.

- Дома, дома, заходьте до хати.

Я зайшов. Сайко сидів за столом, підвівся, привіталися. В кімнаті було тепло. До кімнати зайшла стара бабуся, примостилася на де-

рев'яному саморобному стільці. Мені запропонували сісти біля столу на стілець, накритий домотканим полосатим полотном.

- Тепло у вас, топити є чим? - продовжував я розмову.

- Та де там. Завіз з Гадяча брикету і вугілля, бо при наших керівниках замерзниш і ніхто не питає. Пішов до Косенка, щоб виписав проса, так не виписав, а районцям виписує центнерами.

Я зрозумів, чого він почав розмову з проса, але не подав виду.

- А скільки ходили, щоб виписав шиферу, - втрутилась у розмову дружина.

- Начальників багато, а просо погнило, як засипали з осені, так тільки сьогодні спохватилися. Можливо, хтось написав, - сказав Сайко.

- А ви знали, що там зберігалось просо?

- Знав, всі знали, кому воно треба.

- А чому ж ви не підказали бригадирові, голові. Ви ж досвідчена людина, вболіваєте за колгоспні справи, комуніст.

- А хто нас послухає, вилає, або ще й відлупцює, як Дмитра, хіба можна що сказати, - продовжувала дружина.

- Ну, це не твоє діло, займіться своїми бабськими справами, - звернувся до жінок Сайко. Ті вийшли з кімнати.

- Я, власне кажучи, і заїхав до вас, як до комуніста, щоб поговорити про колгоспні справи.

- А я оце думав їхати до вас. Прийшов син з армії, хотів працювати на автомобілі в колгоспі, так Косенко не дав. Сказав, якщо таким, як він, давати машини, то колгосп розтягнуть. А сам тягне, що тільки може. Не встиг стати головою, як поробив пам'ятники і повіз у Конопський район.

- Які пам'ятники ?

- Я не бачив, кажуть, що поробив пам'ятники, огради, не знаю кому, і не заплатив. Все покриють. Начальство районне не дасть його в обід. Індюки все закриють. Вкине в машину десяток і будуть держати головою колгоспу, щоб бив людей.

- Ви безпідставно говорите про індиків.

- Чого там безпідставно. Люди все бачать. Кажуть, всі там латаються і про вас говорили.

Щоб не дати можливості розвивати цю тему, не дати поводу, що я сказаному надаю значення, тим більше, я був обізнаний з даного питання по документах, а не з того, що хтось говорив, запитав:

- Скажіть, а ви бачили, як кого-небудь бив Косенко?

- Я не бачив, але в мене є підтвердження.

І він витяг з кишені, складені акуратно списані аркуші паперу учнівського зошита. Один прочитав:

«Я, ланкова колгоспу, він назвав прізвище, дійсно підтверджую, що в присутності мене Косенко І.М., голова колгоспу, бив колгоспника Дмитра Н. Випхав його з бригадної хати і бив ногами».

Таких зізнань у мене три.

Він назвав прізвища, хто їх написав. Акуратно поклав папери до записної книжки.

Це пригодиться, я йому припомню, буде знати, з ким має діло. Та в мене і тут позаписувано, він показав записну книжку, але воно нікому не нужно.

- З вашої розмови, я розумію, що відносини між колгоспниками і головою колгоспу погані?

- Так, і дуже. Його треба вигнати і виключати з партії. Судити.

Розмова з Сайком була для мене не такою, на яку чекав. Я не міг передбачити і навіть думати, що він так ретельно збирає компромат на голову. Думав просто буде розмова, як бувало в таких випадках раніше. Я переконався, що все тут продумано заздалегідь і що роль Квашка тут відчутна. Я розумів, що такі, як Сайко, а він був не один, Косенка не помилюють. Занадто багато він завинив. За одні тільки виписки на сторону продуктів і матеріалів за заниженими цінами потрібно було звільняти, що найменше.

Та всім не хотілося сміття виносити з хати, ні в райкомі, ні в обкомі, я про це добре знав. Сам відчував, що намагаюся знаходити виправдання діям Косенка. Заїхав на молочний комплекс, на тракторну бригаду, поговорив з доярками, механізаторами. Всі знали, що я перевіряю скаргу, яку написав Квашко. В селі нічого не можна втаїти. Тому розмови були стриманими, помітно було, що говорять не відверто. На запитання відповідали в основному не бачив, не чула, не знаю.

Одна, вже немолода доярка сказала:

- Нам, який не буде голова, робити треба.

Сказане для мене було свідченням того, що колгоспники не особливо переживають, чи буде Косенко головою, чи не буде. Чим довше буду перевіряти, тим більше буде в селі розмов не на користь голови. Підїхали до їдальні. Пообідали.

Є.І. Феофілова

Повернувся в контору колгоспу в другій половині дня. Косенко чекав на мене в кабінеті.

- Просто ми сьогодні перемелемо на муку, там буде небагато відходів, вони також будуть використані, - поспішив повідомити він.

- Як ви, і Фіюфілова з її досвідом, кращий агроном району, десятки років працює у господарстві, ми її роботу і відношення ставимо за приклад агрономам району, допустили таку безгосподарність? Не можу зрозуміти. Сире, неперевіане просо засипати в непристосоване для зберігання зерна приміщення. Таке можна зробити тільки навмисно. Я згоден, була негода. Засипали нашвидкоруч. А щоб засипати сире зерно і не заглядати до нього місяцями. Пробачте. Цьому пояснення і виправдання немає. Косенко мовчки слухав.

- Не доглядів, агроном підвів, я винен.

- Хто підвів і хто винен, то вже розбирайтеся самі. І чим швидше, тим краще для вас. За завдані збитки потрібно відповідати. Я був у Сайка. Говорив з ним. Неприємна була розмова. Сайко зібрав письмові пояснення свідків, котрі бачили, як ти бив Дмитра Н.

- Нехай збирає, ніхто цього не підтвердить - самовпевнено сказав Косенко.- Кінець кінцем потрібно цих рвачів приводити до порядку. Мені різало «на вуха», слухати слово «рвачі».

- А хто вам не давав чи не дає приводити їх до порядку? Це ваша справа, навіть обов'язок. Підключайте партійну організацію, сільську раду, та мало кого і наводьте порядок. Кого і чого ви чекаєте? Ти розумієш, що за такі дії, таку поведінку з колгоспниками, таке розбазарювання колгоспного майна тебе можуть суворо покарати. І це буде справедливо. Мене вражає твоя самовпевненість. Не хотів тобі цього говорити. Але скажу, а то іншої нагоди може не бути. Ти надто самовпевнений. Вислухай, будь ласка. Я тебе знаю, ще коли ти працював у райкомі партії, твоя самовпевненість була дуже помітною. А це знаєш, перебільшена впевненість у власних силах, переконаність у своїй досконалості, впевненість у самому собі, у власних силах. Ти вважаєш, що у тебе немає помилок. В райкомі ти був, щоб тебе не образити, простим виконавцем. Часто перевіряв скарги, і перевіряв, м'яко кажучи, прискіпливо. Багато разів палку перегинав. І твої висновки про ті чи інші дії керівників не були остаточними, єдино вірними. Їх аналізували, перепроверяли, ти це знаєш. І не ти робив висновки. А коли став головою колгоспу, обстановка змінилася. Старшого, вищого і розумнішого в селі немає. Голова... Косенко щось хотів сказати...

Не переч мені. Помовчи. Вислухай. Пробач, що старшого за віком повчаю. Я це проходив, проходив у Підставках. А там було не легше,

чим у Московському, ти знаєш. Я не повчаю, а хочу зрозуміти. Ти вдумайся: один лише Давиденко говорить на твою користь. Ну, ще Феофілова серединка на половинку. А решта, з ким я розмовляв, а я вже тут два дні, або мовчать, або різко проти тебе. Мене насторожує хвилює, твоя впевненість, що моральна обстановка в колгоспі прекрасна, що на партійних зборах тебе всі комуністи підтримають. Скоріше, як сказати твоїми словами - рвачів порвуть. Ні, шановний Іване Митрофановичу, не ображайся, станом справ ти не володієш. Повір мені. Думаю, що Квашко працює проти тебе. Що Квашко тебе порве, то це точно, переконаний у цьому.

Косенко сидів на своєму робочому місці, мовчав, слухав, не заперечував.

- Квашко агітує колгоспників проти мене, окремих підпоює, я це знаю, на зборах про це розповім, - сказав Косенко.

- Можливо, агітує, це з його боку підло, якщо це так, але потрібні факти, пояснення і підтвердження свідків, слова до діла не підшиєш. Завтра приїду близько до десятої, щоб були підготовлені всі довідки, я доручив Федчуну. Тридцять першого сесія районної ради, затвердження планів на наступний рік, а я у вас вивчаю обстановку.

Ми попрощалися. Косенко провів мене до машини. В Липову Долину приїхали близько дев'ятнадцятої години. Заїхали у двір райкому. У вікнах першого світилося. Зайшов до Буланого. Той чекав на мене, ми вранці домовилися по телефону, що я обов'язково поінформую про наслідки перевірки за день. Він вислухав уважно мою інформацію і запитав:

- Так что будем делать? Это же катастрофа. Как можно было это допустить? Доумничался.

Буланий висловлював своє обурення діями Косенка, говорив, що все міг думати, а от про розбазарювання колгоспного майна, рукоприкладство... Ми довго вели розмову, планували, домовлялись.

Я зайшов до робочого кабінету, забрав папку з доповіддю і матеріалами по сесії, щоб дома попрацювати. Буланий чекав на вулиці. Ми сіли у мій газик і поїхали. Жили ми поруч. Домовилися, що завтра, тридцятого, я попрацюю в Московському і вже можна буде говорити про дату проведення партійних зборів.

Дома над доповіддю не було бажання працювати. За день стомився фізично і морально. Тим більше попереду ще доба, час іще був. Після вечері подивився програму «Время» і все таки сів у залі за стіл і почав працювати. Дружина з бабусею дивилися телевізор, хлопці були зайняті уроками, Жанна спала. Близько дванадцятої склав папери і пішов

спочивати. Сон не йшов. Різні думки непрошено лізли в голову, подумки аналізував всі за і проти. Господарські прорахунки, особливо з просом, я списував на агронома Феофілову, бригадира. Це їхня пряма вина. За це будуть відповідати. Доручимо народному контролю, перевірять, притягнуть до відповідальності винних. Запитаємо, а чому Квашко, як голова народного контролю, цього не бачив? Отримана інформація за день не давала довго заснути. Все було б просто, коли б не так складно.

Вранці, по дорозі на роботу, а ходив я переважно пішки, наздогнав Буланого. Обмінялися думками про вчорашню розмову і домовилися, що збори потрібно провести не пізніше другого січня, після нового року.

Переглянувши невідкладні папери, заслухав інформацію секратора райвиконкому про підготовку до сесії, виїхав на Московське. По дорозі вирішив проїхати в Хоменки, подивитися, які вжиті заходи. Приміщення, де було просо, було зачинене. Під'їхали до контори бригади. Бригадир пояснив, що вчора просо в основному перевезли на Московське, залишилося на машину пророслого. З бригадиром прийшли до приміщення, він відімкнув двері. Дійсно, пророслого проса було небагато, використати його на корми худобі можна, якщо пересушити і перемолоти на дробилці. Поцікавився, як справи на бригаді, чим зайняті колгоспники, який настрій у людей. Життя колгоспу йшло своїм шляхом, з успіхами і неполадками, з безліччю щоденних невідкладних справ. З Хоменків заїхали в село Аршуки, зустрівся з колгоспниками, що возили соломі на ферму, розмова була звичайна, як завжди. По дорозі заїхав на кормоцех молочного комплексу, потім до центральної майстерні. При розмові з людьми запитував, які новини в селі, чи не ображає їх голова колгоспу, бригадири. Відчувалась замкнутість, відповідали не відверто, немовби чогось чекають від мене, що скажу я.

Вирішив переговорити з Давиденком і конкретно домовитися, коли будемо проводити збори, погодити порядок денний. У кабінеті Давиденка було декілька чоловік, які стояли кругом столу. Він підписував їм якісь папери.

Коли я зайшов і привітався, всі вийшли мовчки з кабінету.

- Коли будемо проводити збори ? - запитав.

- На сьогодні ми не підготовлені, найкраще проводити другого січня, якщо ви дасте згоду, - відповів Давиденко.

- Будемо проводити другого. Темніє рано, годині о сімнадцятій. Продумайте, щоб підмінили тваринників.

Давиденко погодився. Пообіцяв, що тваринників підмінять, виділять транспорт, щоб підвезти людей. Я запропонував сформулювати порядок денний зборів. Квашко всіх переконали, що він написав у ЦК лист, а не скаргу. Говорив він про це і мені. Так що другим питанням будемо розглядати «Про лист комуніста Квашка у ЦК КПУ про незадовільну поведінку голови колгоспу комуніста Косенка». Давиденко погодився. Доповідати буду я, зачитаю лист, а потім будуть запитання й пройде обговорення.

Головне, переговори з комуністами, запропонуй, на які питання звернути увагу, а решта їхня справа.

- Яка твоя думка? Збори пройдуть і так, як говорить Косенко, рвачі одержать своє. Давиденко посміхнувся так незвично, що мене насторожило.

- Ти чого так ехидно смієшся? - запитав я, надавши запитанню тон серйозності.

- Та то я пригадав один випадок. Олександр Васильовичу, не переживайте, збори проведемо. Все буде добре.

- Володимир Ілліч, ти прекрасно знаєш, що ви обидва у Московському з моєї рекомендації. Без моєї згоди Микола Наумович не прийняв би рішення по вас. Я обох вас привозив у Московське на збори. Рекомендував вас. Невже ти думаєш, що мені байдуже ваша доля. Що мені байдуже, як про вас відзиваються. Розумієш, що тобі у вічі ніхто не скаже про тебе правду. Я тобі можу сказати правду, сказати те, що думаю. Ти Косенка покриваєш, я це бачу. Він хвалить тебе, а ти хвалиш його. Два святих на Московське, а решта всі грішники. Ти чим йому зобов'язаний?

- Та нічим я йому не зобов'язаний, все буде добре.

- Ти це говориш, щоб я від тебе відстав і не продовжував на цю тему розмову. Мені чомусь думається, що ви обидва лукавите. Ти почитай Дмитра Білоуса, він був у вас не так давно на зустрічі. У нього є гумореска «Лука Лукавий». Я не пам'ятаю її, вона велика, але пригадую, запам'ятав одне речення, до вас підходить... «Хоч у мить отаку, ви задумаєтесь, запідозрить Луку не додумаєтесь, тут конфлікт, щось не той, не закінчений». Конфлікт у вас не закінчений. Ти знаєш, що великі обіцянки зменшують довіру. Тому давайте домовимося добре

В.І.Давиденко

підготувати збори, дати доручення комуністам, Косенка потрібно добре випрати, просушити, підгладити, це буде йому на користь.

Олександр Васильовичу, не переживайте, збори пройдуть, все буде нормально.

- Косенко завтра буде на сесії, запрошуються всі голови колгоспів, після сесії, думаю, зустрінемося з ним у Буланого.

Приїхав у райвиконком після вісімнадцятої години. Роботи непочатий край. Зателефонував Буланому. Той сказав, що йому сьогодні потрібно додому раніше і що зайде до мене, переговоримо.

Розповів про наслідки сьогоднішньої поїздки, про те, що збори призначили на друге січня, на сімнадцяту годину, як сформулювали порядок дня зборів, про решту питань. Буланый пішов додому, а я з заступником, секретарем і головою райплану працювали над доповіддю. Закінчили після десятої години вечора.

Вранці прийшов на роботу раніше звичайного, щоб переглянути ще раз звітну доповідь, зробити деякі невідкладні справи. В приміщенні райвиконкому, крім сторожа, нікого не було. Це був той період, коли можна спокійно попрацювати. Але через деякий час тишу порушив телефонний дзвінок. Зняв телефонну трубку і почув голос Давиденка. Він говорив схвильовано, зрозуміти про що, було важко. Я попросив його заспокоїтися і запитав, чому він так рано телефонує, що трапилося. У відповідь почув:

- Я на зборах розкажу все про Косенка, я цього дурня більше покривати не буду...

До кінця не зрозумівши суті сказаного Давиденком, попросив його спокійно розповісти, в чому справа.

- Я на зборах розкажу, що Косенко бив Засуху, більше його покривати не буду.

Давиденко хвилювався, говорив роздратовано, таке почути від нього я не сподівався.

- В пояснювальній записці я написав неправду... обманював...

Намагався його заспокоїти, але мені не вдалося. І не втримавшись, надто підвищеним тоном, погрожуючи, сказав:

- Припини істеричу, а то сьогодні на бюро я про вас обох розповім усю правду. Ти десяток пояснень написав, що весь час брехав? Не поділите крісла?

Розмова продовжувалася недовго. Я сказав, щоб Давиденко з Косенком негайно приїхали у райвиконком.

Зателефонував Буланому. Проінформував про розмову. Домовилися, як тільки під'їдуть, зайду з ними в райком. Настрій було зіпсовано.

Доповідь поклав до папки, де була решта матеріалів сесії. Такого повороту подій не чекав. Ловив себе на думці, що бажано, щоб збори пройшли на користь Косенка. Не залишала думка, що основною причиною написати скаргу стало обмеження Косенком прав, які у Квашка були раніше. Квашко цього простити не зміг. Відчував, що є велика доля правди в написаному Квашком, що він розумів, про що написав і підписався. Якщо написав неправду і ніхто не підтвердить із комуністів, тоді він понесе партійне стягнення. І чим довше думав, аналізував розмови з колгоспниками, керівниками, особливо сказане Давиденком сьогодні, переконувався, що на зборах окремі підтримують Квашка і більшість буде за Косенка. Довго не прийшлося чекати, Московські керівники, як їх називали в районі, приїхали.

З Косенком і Давиденком зайшли до Буланого.

Як з'ясувалося з розмови, Косенко допрікнув Давиденку, що той старається багато виписувати продуктів і різних будматеріалів колгоспникам, щоб бути хорошим, що хоче стати головою колгоспу. Вони посварилися. В кабінеті Буланого Давиденко розповів про випадок з Засухою, що Косенко вдарив того, що вони билися, що він їх розборонив. Що раніше писав і говорив неправду, намагався захистити голову колгоспу, тепер на зборах розповість правду і готовий нести будь-яке стягнення. Доля Косенка була в руках Давиденка. Інших свідків не було. Давиденко розповів, що Косенко сказав, що вижене його з роботи. А Давиденко сказав Косенку, що на зборах розповість правду про випадок із Засухою і побачимо кого вигонять раніше. Становище наше було гірше губернаторського. Буланый нервувал, погрожував обом виключенням з партії. Справа в тому, що це була не перша скарга на Косенка. Але то були анонімні скарги. Перевіряли їх і з обкому партії, народного контролю. Буланый відчував свою безпосередню вину за попередні скарги. Висновки робив він. Викладене не підтверджувалося. Анонімним скаргам значення особливого не надавалося, був відповідний порядок їх розгляду. Привчали народ до відвертої, справедливої і принципової розмови. Скаржися - підписуйся. Більшість анонімок не розглядалася. Але їх читали, все залежало від того, кому вони були адресовані. Правда переважно була і в анонімках. Голова сільської ради, секретар партійної організації, керівник господарства при розгляді анонімних скарг, якщо їх розглядали, могли висловити свою думку, дати оцінку, пояснити причину написання. Скарга підписана, перевірялася згідно з законами у визначені строки. А коли написана комуністом, тим більше. Скарга Квашка була, як грім серед

ясного неба. Всі розуміли, що гримить, чули, що гримить, а блискавку не бачили, хоча всі знають, що повинна бути. Гриміло ж.

Тому я, і особливо Буланій, котрий ніс безпосередню відповідальність за підбір і розстановку кадрів, не бажали, як говорять, виносити сміття з хати. Тим більше хата була непогана, одна з кращих у районі. І господарів самі підбирали. Повинні були бачити і знати, що вони там роблять.

Косенко і Давиденко бачили наш настрій. Розуміли, що обом перепаде під саму зав'язку. Буланій дав розпорядження, щоб після сесії в райком прибули члени бюро. Косенко попросив слова. Буланій надав.

Косенко почав просити не виносити питання на бюро, попросив пробачення у Давиденка, пояснив, що він погарячував по відношенню до Давиденка, що був неправий, що більше подібного не допустить. Давиденко заявив, що і він погарячував, наговорив, що то все емоції, що все зрозумів, що збори вони проведуть, що все буде добре і що вони вже помирилися. Розмова закінчилася тим, що збори проводимо другого січня, за наміченим порядком денним. Буланій попередив обох, що коли допустять подібне, будуть нести відповідальність.

Відбулася сесія районної ради. Провели старий і зустріли Новий рік. Другого січня я виїхав на Московське. Розмова з головою сільської ради мене насторожила. Михайло Ілліч говорив, що настрої у комуністів відносно до Косенка незрозумілий. Більшість його не підтримує. Косенко говорив, що все буде гаразд, комуністи дадуть оцінку рвачам. Агроном Євдокія Іванівна підтримувала голову колгоспу. Квашко говорив, що буде вносити пропозицію зборам комуністів виключити Косенка з партії. Головний бухгалтер, головний зоотехнік прямої відповіді не давали. Мовляв, як більшість, так і ми. Косенко голова непоганий, вимогливий, а це не кожному подобається. З такою, не зовсім надійною і невпевненою інформацією зайшов до кабінету Давиденка.

До початку зборів залишалося менше години. Давиденко проінформував про можливу явку комуністів, кому і які давав доручення. Погодили проект рішення по першому питанню. Збори розпочалися своєчасно. При внесенні пропозиції, кого обрати до робочої президії, виникла суперечка відносно кандидатур. Погодили. Проголосували. Мене запросили до робочої президії. Розглянули перше питання. По другому питанню надали слово мені. Я прочитав листа-скаргу, всі вислухали уважно. Запитань до мене не було, вирішили, що після моєї інформації надати слово Квашку і задавати потім запитання. Квашко виступив критично, майже образливо на адресу Косенка. Навів багато нових прикладів зловживань голови, про що не було написано в листі, називав прізвища комуністів, котрі можуть те підтвердити. З виступу

Квашка для мене стало зрозуміло, що збори він готував, вірніше говорив, домовлявся з окремими комуністами. Квашко вніс пропозицію виключити Косенка з партії і відати під суд.

Запитань практично не було. Ініціативу взяли ті, на кого посилався Квашко. Всі виступаючі наводили факти рукоприкладства, говорили про допущену безгосподарність, у всіх гріхах звинувачували тільки голову колгоспу. На захист Косенка виступила лише головний агроном. Головний бухгалтер, голова сільської ради ще декілька комуністів, пропонували оголосити догану. Давиденко мовчав. Комуністи вимагали, щоб він виступив і розповів про випадок із Засухою. Я подав знак Давиденку, щоб той виступив, в надії схилити більшість комуністів на оголошення Косенку догани. Несподівано для мене Давиденко сказав:

- Я довго прикривав Косенка. З Засухою вони в кабінеті билися, я їх розбороняв. Косенко це палка у колесі, йому не місце бути головою колгоспу.

Всі зашуміли. Втручатися у хід зборів в такій обстановці я не наважився. Я перевіряв скаргу. І моє втручання, при таких умовах, породило б іншу скаргу. Окремі комуністи вносили пропозицію голосувати. І як наслідок, майже всі проголосували за виключення Косенка з партії. Косенко був членом райкому партії. Рішення про його виключення з партії, міг прийняти тільки пленум райкому. Його звільнили з посади голови колгоспу. Оголосили догану. Він виїхав на Чернігівщину. Пропозицію райкому обрати головою колгоспу одного з керівників районної ланки колгоспники не підтримали. Головою колгоспу було обрано Давиденка.

Господарство деякий час трималося на плаву. Потім стало занепадати. Доля Давиденка була подібною до Косенкової. Його звільнили ті, кому захотілося порулити. Це бажання буває у багатьох. Особливо у тих, хто незнайомий і не знає правил руху і матеріальної частини авто. Рулювали погано. Колгосп розвалили. Працюючи вже в Ромнах, цікавився справами в господарствах Липоводолинщини, але було багато невідкладних справ своїх, тому про подальшу долю села Московського знаю мало, а з того, що знаю з розповідей знайомих і друзів, можна сказати, що село «розбудували». Немає ні ферм, ні комплексів, ні того благоустрою...

Від тих днів, про які пригадую, пройшло більше сорока років. Наведений приклад розгляду однієї скарги, свідчить, що, важка то була робота перевіряти скарги.

Липова Долина. Районний будинок зв'язку і Будинок культури.

Наша сім'я була музикальною. Правда, не всі. Окремі члени сім'ї і по сьогодні висловлюють незадоволення тим, що навчалися музиці. Дружина брала участь у художній самодіяльності, не так, щоб активно, але на сцені районного будинку культури виступала, співала. Я ж, якщо намалювати, щось змайструвати, пошити, зварити, спекти, приготувати, підмести і прибрати, зроблю практично все. А щоб заспівати, пробачте. Як кажуть, ведмідь на вухо наступив так, що коли співаю, то всі бачать, що це правда. Слухати музику люблю. Людей, котрі грають на музичних інструментах, обожнюю. Був період, коли я працював у Ромнах, придбав магнітофон, обладнав кімнату всіма необхідними технічними засобами, за умов того часу і можливостей, щоб можна було записувати і слухати музику. В моїй фонотеці, якщо можна так сказати, були майже всі твори Висоцького, вечорами слухав. Ініціатива дружини була, щоб син Валерій закінчив Липоводолинську музичну школу по класу баяна. Я підтримав. А що тут поганого. Навчався Валерій старанно, головне терпляче. Брав участь у концертах, з якими виступала школа. Баян купили в Москві. Придбати такий музичний інструмент було складно, особливо хороший баян. Перебуваючи у гостях у рідного брата в Підмосков'ї, в Москві купили баян і везли літаком рейсом Москва-Курськ-Суми. Посадку у Сумах не дали, була погана погода і ми залишилися у Курську. Автобусного сполучення не було. Добиралися до Сум потягом дві доби, з кількома пересадками, зате при баяні. Історія баяна цікава. Чотири роки Валерій набирив у нього повітря і

випускав, примушуючи його голосити тими клавішами на які натискав. Грав. Викладачі школи пропонували продовжувати навчання в Сумах. Довгожданний випуск. Валерій отримав посвідчення. І що найголовніше, в той день, коли отримав посвідчення, приніс зі школи баян, поставив на стіл у своїй кімнаті і більше його в руки не взяв. З музикою зав'язав назавжди, остаточно і безповоротно. Лише одне фото залишилося випадково у мене в архіві, яке може підтвердити, що з музикою він справу мав, правда, не серйозно і за довго до навчання в музичній школі.

Син Сергій бачив, як навчався Валерій у музичній школі. Він гуляв з хлопцями, а Валерій займався музикою постійно, весь вільний від уроків час, гуляти було ніколи. Та й тяги до музики у Сергія не було, а бажання ще менше. А схилити терези його бажання до навчання музиці ми не наважувалися.

Дивлячись правді у вічі, скажу, що дочка Жанна до музичної школи пішла з бажанням. Навчалася добре. Проте, був випадок, коли помінялася вчителька музики на фортепіано і допустила нетактовне, не педагогічне поводження з нею і по відношенню до своєї колеги, котра навчала дочку раніше. Довелося Жанну просити, зважити на обставини. Її було трудніше. Піаніно коштувало дорого. Його заносили до квартири вантажники. І виносити, тим більше продавати, бажання не було. З баяном вирішили просто. Продали.

***Дочка Жанна.
Перші кроки у музиці.***

Загальну і музичну освіту продовжувала у Ромнах. Закінчила музичну школу, загальноосвітню школу №1 з золотою медаллю.

А потім Ленінград, інститут інженерів залізничного транспорту. Факультет «Електроніки і автоматики». Направлення на роботу по закінченні вузу отримала в Суми. Сумське відділення Північної залізниці. Інженер. Робота складна, відповідальна, скажемо, не для жінок.

Залишає роботу. Закінчує Сумський державний університет, відділення «Фінанси і кредит». Стає працівником банківської системи.

Піаніно не продали. Старе піаніно побувало в Липовій Долині, Ромнах, тепер у Сумах. Рідко, коли бувають гості, сідає за піаніно. Грає,

радує батькову душу, який так любить музику і обожнює тих, хто вміє грати.

На початку березня 1973 року в район приїхав Антон Якович Підопригора, заступник голови облвиконкому, колишній перший секретар Сумського району. Офіційно уповноважений бюро обкому. А не офіційно, за дорученням першого секретаря обкому партії, Олександра Івановича Іщенка, який вирішив замінити Буланого, ще раз перевірити Климова. Працював ретельно. Досвід мав великий. Користувався серед колег великою повагою. Педагог за покликанням. Знав мене по спільній роботі.

Ми їхали у машині, я був за кермом. Дорога погана. Початок березня. Говорили про різне. Підопригора знав безліч цікавих пригод. Любив і вмів розповідати. Завжди при зустрічах пропонував прочитати одну з книг. Доводилося читати. Тому, що при першій зустрічі обов'язково запитає, ти книгу прочитав. В його записнику було безліч крилатих висловів на різні теми. Він часто користувався ними при розмові, посилаючись на вислови древніх і мудрих. За фахом він був учителем.

А.Я. Підопригора.

Помовчавши декілька хвилин, він запитав:

- Ти знаєш, чого я приїхав?

- Знаю, - відповів я. Легко здогадатися, коли Підопригора п'ять днів, вірніше діб, від голови райвиконкому не відходить і з першим райкому практично не спілкується, як уповноважений обкому партії. Той помовчав. Дістав з кишені свій записничок і прочитав: «Шлях нам переднакреслений заздалегідь, але злом чи добром наповнити його, вирішуємо ми» - М.Монтель. Так, що все буде залежати від самого тебе, як зумієш підібрати кадри, та не мені тобі давати рекомендації, ти маєш вже достатній досвід на керівних посадах. Буду підтримувати твою кандидатуру, якщо можна так сказати, думаю, і без мене це вже вирішено. Головне, щоб слово не розходилося з ділом.

- Що робити, щоб слово не розходилося з ділом, я знаю, - продовжив я.

- Цікаво послухати, на це є версій багато.

- Щоб слово не розходилося з ділом, потрібно весь час мовчати і нічого не робити. Антон Якович розсміявся, це нове. Зачекай, це я запишу, цікаво.

Ми повернулися в Липову Долину вже під вечір, побувавши в декількох господарствах, в сільських радах, в окремих школах, магазинах. Зайшли до райвиконкому. Повідомлень з області не було. Все було спокійно, як доповіли в приймальні.

- Тоді я поїду сьогодні на Суми, субота все таки. Надіюсь, ти не підведеш Олександра Івановича.

ЛИПОВОДОЛИНСЬКИЙ РАЙКОМ ПАРТІЇ

22 березня 1973 року відбувся пленум райкому партії - мене обрали першим секретарем. На пленумі був присутній другий секретар обкому партії Володимир Антонович Лисенко.

Перед обранням та ж сама процедура погодження, тільки ще при-скіпливіша. Проходиш співбесіди у кабінетах секретарів ЦК КПУ.

О.В. Климов. 1973 рік.

Микола Наумович Буланый був звільнений з посади у зв'язку з переходом на іншу роботу. Формулювання було стандартним, коли звільняли з ініціативи обкому.

В Сумах він працював головою профспілки працівників м'ясомолочної промисловості, а потім головою районного комітету народного контролю.

Людиною він був для багатьох незрозумілою. Працював у комсомолі, закінчив Вищу партійну школу, працював завідувачем організаційним відділом Липоводолинського райкому партії, другим секретарем райкому партії. Замінив він Хрокала, який був

звільнений на його прохання за сімейними обставинами. Хрокало розлучився з дружиною і виїхав у Чернігівську область. Буланый мав досвід комсомольської і партійної роботи. Писати вмів, міг і це було головним у його роботі. Виступав тільки по написаному, готувався до виступів старанно, цілими днями.

Сільськогосподарського виробництва не знав. Був далекий від нього. І це загострювало наші стосунки. Інколи ми сварилися, і сварилися добре, якщо можна так сказати. І коли я працював головою райвиконкому, ніс всю відповідальність за район. Про це знали в районі і області. Керівники області не бажали міняти часто перших секретарів